

DOI: 10.30520/tjsosci.945968

COVID-19'UN DÜNYA VE TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

THE IMPACTS OF COVID-19'S ON FOREIGN TRADE OF WORLD AND TURKEY

İbrahim Bora ORAN¹

Ahmet Münir GÖKMEN²

ÖZET

Covid-19 krizi ilk olarak Çin'de başlamıştır ve kısa sürede Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD gibi dünyanın en güçlü ekonomilerini etkileyerek özellikle uluslararası ticaret alanında olumsuz etkiler yaratmıştır. Dünyada Covid-19 salgınının patlak vermesiyle uluslararası sınırların kapatılmasının ardından ülkelerin dış ticaret faaliyetleri üzerinde etkilerinin yaşanmaya başladığı görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, küreselleşme sürecinde bir pandemi krizinin etkisiyle Türkiye'nin dış ticareti üzerinde yaşanan değişimlerin değerlendirilmesi ile geleceğe yönelik stratejilerin belirlenmesine katkıda bulunmaktır. Araştırmanın yöntemi, nicel araştırma metodolojisi türlerinden biri olan nedensel modelleme kullanılarak karşılaştırma yapılmasıdır. Bu amaçla dünyadaki dış ticaret faaliyetleri hakkında analizler ve Türkiye ithalat ve ihracatı üzerindeki değişimlerin analizleri karşılaştırılmaktadır. Günümüzde Covid-19 salgınının en olumsuz etkilerinin yaşandığı ülkeler ve bu ülkelerle daha önce ihracat ve ithalat faaliyeti olan Türkiye'de yaşanan değişimler değerlendirilmektedir. Bölgesel farklılıklar görülmekle birlikte genel olarak ihracat ve ithalat faaliyetlerinde düşüş eğilimi yaşandığı izlenmektedir. Sadece tıbbi ürünlerin dış ticaretindeki değişimlerin farklı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ekonomi, Dış Ticaret, Covid-19, Pandemi, Türkiye Dış Ticareti

Jel Kodu: F6, I15

ABSTRACT

Covid-19 crisis firstly started in China but in a short time having impacts on the strongest economies of the world like European Union countries and USA, has adverse impacts particularly on international trade field. It is seen that the impacts on the foreign trade activities of the countries have been experienced after the closure of international borders with the outbreak of Covid-19 pandemic in the world. The aim of this study is to contribute into the assessment of impacts of pandemic crisis on the foreign trade of Turkey as a result of globalization and identification of future strategies. Method of this study is the comparison using causal modeling one of the types of quantitative research methodology. For this purpose, analyses of changes on Turkey's exportation and importation and the analysis about the foreign trade activities in the world were compared. Countries where the most adverse impacts of Covid-19 pandemic are currently experienced and changes experienced in Turkey having previous exportation and importation activities with these countries are being consideration. Although regional differences are experienced, a downward trend is generally seen in the exportation and importation activities. However, it is seen that only the changes in the foreign trade of medicinal products are different.

Keywords: International Economics, Foreign Trade, Covid-19, Pandemic, Foreign Trade of Turkey.

Jel Codes: F6, I15

¹ Oran, İbrahim Bora, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, ibrahimoran@esenyurt.edu.tr, Orcid no: 0000-0002-0274-0921

² Gökmen, Ahmet Münir, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü, Bölüm Başkanı, ahmetgokmen@esenyurt.edu.tr, Orcid no: 0000-0003-3659-2741

GİRİŞ

Dünyada, 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan bölgesinde ortaya çıkarak başlayan Coronavirüs (Covid-19) salgını kısa sürede küresel boyutta bir sağlık krizine dönüşmüştür. 2020 yılının Mart ayında tüm Avrupa ülkelerinde ve ABD'de etkisini çok şiddetli biçimde göstermesiyle birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi olduğu ilan edilmiştir. Pandemi etkisiyle durma aşamasına gelen faaliyetler arasında ilk sıralarda yer alan dış ticaret faaliyetlerinde karşılaşılan değişimler ülke ekonomilerinde oldukça olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Covid-19'un yayılmasının temel sebebinin fiziksel temas olması nedeniyle, yayılmanın önlenmesi için ülke yönetimleri öncelikle ülkelere giriş ve çıkışları kontrol altına almak amacıyla sınırlarından insan ve eşya geçişlerini önleyici uygulamaları başlatmıştır. Türkiye'de Covid-19 nedeniyle dış ticareti ilgilendiren bazı önlemler alınmıştır. Önce, ülkeye giriş çıkış yapılan tüm noktalarda ve limanlarda Covid-19 tedbirleri duyurulmuştur. Salgının yaygın olduğu ülkeler üzerinden yapılan ihracatların tır güzergâhları başka ülkelere yönlendirilmiştir. Covid-19 tedavisi için gerekli sağlık sektörüne yönelik ürünlerin ihracı ön izne bağlanarak konuyla ilgili tebliğler yayınlanmıştır. İhracattaki durgunlaşma sürecinde ihracatçılara finansman desteği verilmesi kararı alınmıştır. İhracatçılara önlemlerden kaynaklardan olumsuz etkilerin en aza indirilmesi amacıyla gümrük kapılarında gerekli tedbirler alınmıştır. Maske ithalatında, kolonya ve dezenfektan cinsi ürünlerin ithalatında, sağlık personeli için koruyucu kıyafet ve solunum cihazlarının (ventilatör) ithalatında ek gümrük vergisi kaldırılmıştır. Gümrük kapıları dezenfekte edilmiştir. Riskli bölgelerden giriş çıkışlarda sınırda sürücü değişimleri başlatılmıştır. Bazı bölgelerden giriş çıkışlarda konteyner değişimleri uygulanmıştır. Genel olarak dış ticaret kapsamında diğer ülkelerle temassız ticaret modeli uygulanmaya geçilmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2020).

Covid-19 başlar başlamaz tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de günlük pandemi durum tablosu ile bilgilendirme yapılmıştır. Böyle bir süreçte, her geçen gün hayatını kaybeden insanların sayıları artarken ve hastalananların sayısı hızla yükselirken, ülkeler en önemli konu olan insan sağlığını tehdit eden bir pandemi ile mücadele ederken, aynı zamanda salgının yarattığı ekonomik sonuçları da mümkün olduğu kadar daha az zararla çözümlenmeye çalışmaktadır. Covid-19'a karşı alınan tedbirlerden kaynaklanan kısıtlamalardan dolayı en olumsuz etkilenen sektörler arasında bulunan taşımacılıkla bağlantılı olarak dış ticaret faaliyetlerinde karşılaşılan etkiler ülkelerde farklı olmaktadır. Bu çalışmada, Covid-19'un dış ticaret üzerindeki etkileri, nicel araştırma metodlarından olan nedensel modelleme kullanılarak yapılan karşılaştırma yöntemi ile değerlendirilmektedir. Covid-19'un dünyanın bazı bölgelerindeki ülkelerin dış ticaretinde ithalat ve ihracat düzeylerinde yarattığı değişimler ile Türkiye'nin dış ticaretinde ithalat ve ihracat düzeylerinde yarattığı değişimler karşılaştırılmaktadır. Daha önceki yıllarda farklı nedenlerle ortaya çıkan ekonomik krizlerin yansımaları ile günümüzde yaşanan ve küreselleşen bir pandemi krizinin yarattığı ekonomik etkiler arasındaki farklılığın nedenleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Aynı süreçte karşılaşılan etkilerin şiddetinin, ülkelerin ekonomik gücünden bağımsız olduğu ve daha ziyade yaşanan salgının boyutuna ve etkilerine bağlı olduğu izlenimleri değerlendirilmektedir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ticaret faaliyetlerinde Covid-19 etkisiyle karşılaşılan değişimler ve dış ticaretin geleceği hakkında görüş elde edilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda; Covid-19 krizinin etkilerini karşılaştırmak amacıyla, önce pandeminin dünyadaki ekonomiler üzerindeki etkileri ile ilgili olarak, dış ticarete bölgesel trendler, tıbbi ürünlerin dış ticareti, salgının ülkelerin dış ticaretine etkileri gibi konularda düzenlenen analizlere yer verilmektedir. Sonra, Türkiye'de dış ticarete aylık gelişmeler, Türkiye'nin bölgeler ve ülkelere göre dış ticaretinde Covid-19 sırasında gerçekleşen değişimlerle ilgili analizlere yer verilmiştir.

Bu analizlerle gösterilen eğilimlerden ortaya çıkan bulgular değerlendirilerek, Türkiye dış ticaretinde uygulanması planlanan dış ticaret stratejilerinin yönlendirilmesine dair önerilerin belirlenmesi hedeflenmektedir. Yapılan bu çalışma ile incelenen bilim alanında sağlanması beklenen katkı, ülke olarak 2023 ihracat hedeflerine ulaşabilmenin yanı sıra, pandemi etkisiyle dış ticaretin değişen yönüne göre artan bazı mallara olan ihtiyacın da karşılanmasını sağlamak amacıyla dış ticaret yöntemlerinin yenilenmesinin artan önemi ile ilgilidir. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgularla, yaşanan pandemi sürecinin geleceğine dair düzenlenmesi gereken stratejilerin belirlenmesine çalışılmaktadır.

1. COVID-19'UN DÜNYA DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dünyada Covid-19 pandemisinin dış ticaret üzerindeki etkileri ortaya çıkmaya başladıkça, dünya perspektifinde bazı büyük ekonomilerin salgından dolayı çok olumsuz etkilenmeleri ile bağlantılı olarak dış ticaret faaliyetlerinde tamamen durma noktasına gelindiği görülmektedir. Bu ülkelerde salgının insani boyutunda vaka sayılarının ve hayatını kaybeden insan sayılarının devamlı artış göstermesi sonucunda, dış ticaret, ülke yönetimleri tarafından ekonomik destek gösterilen alanların dışında kalmıştır.

1.1. BÖLGESEL BOYUTU

Covid-19'un önce Çin'de başlaması ve kısa sürede Avrupa ülkeleri ve ABD gibi güçlü ekonomilerde yayılması sonucu başlıca ekonomilerin aylar itibariyle ithalat ve ihracat yüzdelerindeki değişimlere bakıldığında; pandeminin başladığı tarihe göre düşme eğiliminin başladığı veya pandeminin şiddetinin azalmasıyla birlikte Çin'de olduğu gibi düzelmeye eğilimine geçildiği açıkça görülmektedir. Dünyadaki önemli ülke ve bölge ekonomilerinde Covid-19 etkisiyle ihracat ve ithalat değişim yüzdeleri Tablo 1'de gösterilmektedir ve bu değişim oranları Haziran 2020'de bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla düzenlenmiştir (UNCTAD, 2020).

Tablo 1. COVID-19'un Başlıca Ekonomilerin İthalat ve İhracatına Etkisi, %

ÜLKELER	İTHALAT					İHRACAT				
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs
ÇİN	7↓	10↓	0	14↓	8↓	22↓	10↓	7↓	3↑	8↓
Bölge-içi ticaret	18↓	12↓	5↑	5↓	4↑	26↓	5↑	1↓	8↑	1↓
AVRUPA BİRLİĞİ	4↓	5↓	13↓	-	-	3↓	3↓	13↓	-	-
Bölge-içi ticaret	-4	-3	-14	-	-	3↓	4↓	17↓	-	-
JAPONYA	4↓	14↓	2↓	4↓	21↓	3↓	1↓	9↓	19↓	26↓
Bölge-içi ticaret	3↓	25↓	1↓	6↑	-	4↓	2↑	6↓	6↓	-
KORE CUMHURİYETİ	5↓	2↑	0	16↓	21↓	7↓	4↑	1↓	25↓	20↓
Bölge-içi ticaret	8↓	3↓	3↑	8↓	-	3↓	0	3↓	21↓	-
ABD	4↓	4↓	7↓	21↓	-	0	1↑	9↓	29↓	-
Bölge-içi ticaret	5↑	5↑	6↓	46↓	-	3↓	2↓	10↓	42↓	-

Kaynak: UNCTAD, National Statistics, (Ocak – Mayıs 2020 ↓düşüş ve yükseliş↑)

Çin'in ithalatının devamlı düştüğü, ihracatının da Nisan ayında arttığı ve düzelmeye trendinin uzun vadeli olmadığı, ancak pandeminin etkisiyle ilk aylarda düşme oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Japonya'da pandeminin geç ortaya çıkması nedeniyle, ilk aylarda diğer ülkelerdeki kısıtlamalardan kaynaklanan düşüş oranlarından sonra, Mayıs 2020'de ihracatın %26 ve ithalatın %21 oranlarında düşüş gösterdiği gösterilmektedir. AB'de Nisan ve Mayıs verileri henüz açıklanmamıştır ancak önceki aylarda aşırı düşüş eğiliminin başladığı açıkça görülmektedir. ABD'de Mayıs verileri henüz açıklanmamıştır ancak bu ülkede de pandemi etkisinin çok şiddetli olması nedeniyle başlayan düşüş eğiliminin Nisan ayında oldukça artış gösterdiği görülmektedir. Kore Cumhuriyeti'nde de Nisan ve Mayıs aylarında düşüş yüzdeleri çok yükselmektedir. Bölge içi ticaretin Doğu Asya ve Pasifik Bölgelerindeki ülkeler için çok

daha düşük bir orana düşmüş görüldüğü, Avrupa Birliği için genel ticaretle benzer bir hızla azaldığı ve ABD’de çok daha güçlü bir düşüş (ihracat %42 ve ithalat %46) gerçekleştiği görülmektedir. Bölge içi ticaret bazı aylarda yükselmekle birlikte sonradan düşme eğilimine geçildiği ve düşüş yüzdelere daha yüksek oranda gerçekleştiği izlenmektedir. Pandemi etkisiyle uygulanan kısıtlamaların esnekliğine göre dış ticaret trendinin değiştiği anlaşılmaktadır.

Dış ticaret faaliyetlerinde bölgesel olarak yapılan değerlendirmelerde, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde pandeminin başladığı 2020 yılının ilk çeyreğinde düşüş eğilimi görülmektedir. 2020 yılının Nisan ayından itibaren ikinci çeyrekte çok daha yüksek oranlarda düşüşle devam etmiştir. 2020 yılının 2. çeyreğinde, pandeminin yayılımının daha hızlı olduğu gelişmiş ülkelerde dış ticaret faaliyetlerindeki düşme oranları gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha yüksek oranlardadır. Bu değişim üzerinde ülkelerin korunma amacıyla sınırlarının kapatılmasının büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Gelişmiş ülkeler grubunda 2020 1.çeyrek döneminde önceki yılın aynı dönemine göre ithalat %6 ve ihracat %3 oranlarında düşme trendine girmiştir. Bu oranlar 2020 2. Çeyrek döneminde ithalatta %10 ve ihracatta %14 oranlarında düşme ile devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkeler grubunda ise, 2020 1.çeyrek döneminde önceki yılın aynı dönemine göre ithalat %2 ve ihracat %7 oranlarında düşme trendine girmiştir. Bu oranlar 2020 2. Çeyrek döneminde ithalatta %19 ve ihracatta %18 oranlarında düşme ile devam etmiştir (UNCTAD, 2020). Gelişmekte olan ülkeler açısından ihracattaki düşüşler diğer ülkelerin azalan talebine bağlı iken, ithalattaki düşüşler aynı zamanda döviz kuru, borç ve pandemi ile ilgili endişelere de bağlı olmaktadır. Güneydeki gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin de Nisan 2020'den itibaren oldukça azaldığı görülmektedir. Bu sonuçlar üzerinde dünyada Covid-19’un önce gelişmiş ülkelerde ve daha sonra güneydeki gelişmekte olan ülkelere yayılmasının yansımaları izlenmektedir.

1.2. DÜNYADA TIBBİ EKİPMAN DIŞ TİCARETİ

Dünyada Covid-19 pandemisinin en önemli yan etkilerinden biri, birçok ülkede hasta sayısının aşırı artmasının doğal sonucu olarak bazı tıbbi ürünlerin yeterli olmaması nedeniyle, solunum cihazı (ventilatör), monitör, termometre, dezenfektanlar, koruyucu maske ve kıyafet gibi tıbbi ekipman ve malzemelere olan talebin artması olmuştur. Covid-19’ un hızla küreselleşmesi sonucu 2020 yılının ilk aylarından itibaren zorunlu ihracat kısıtlamaları etkisiyle bu ürünlerin tedariki için alışılmadık bir mücadele başlamıştır. Gelişmiş ülkeler tarafından bu ürünler önceden Çin’den ithal edildiği için ve salgın önce Çin’de başladığı için artan tıbbi ürün yoksunluğu mücadele koşullarının zorlaşmasına yol açmıştır. Covid-19 etkisiyle tıbbi ürünlere olan talebin azami artış göstermesi sonucu bu ürünlerin dış ticareti hızla artmaya başlamıştır. Tıbbi ürünlerin dış ticaretinde yaşanan değişimler Tablo 2’de dünyadaki üç büyük ekonomi olarak Çin – ABD – AB grubunda, aylar itibariyle ve yüzdelik değişimlerle (önceki yılın aynı dönemine kıyasla) gösterilmektedir.

Tablo 2- Tıbbi Ürünlerin Dünya Dış Ticaretinde Değişimler (Milyon \$) (%) - 2020

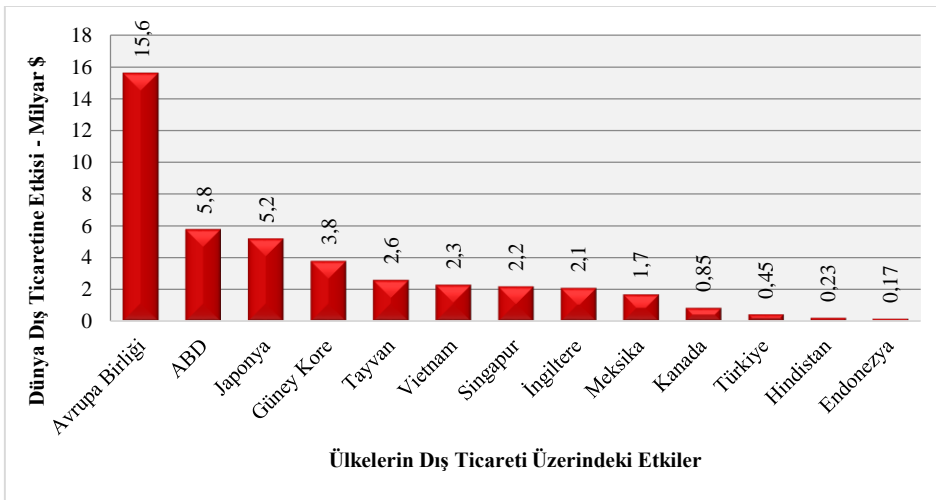
AYLAR	AVRUPA BİRLİĞİ		ABD		ÇİN		Toplam
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	
Ocak	1.728	1.821	3.161	2.340	3.362	4.660	13.001
	↑%3	↑%7	↓%4	↑%6	↑%47	↓%15	↓%4
Şubat	1.477	2.069	2.936	2.506	-	-	12.938
	↓%3	↑%19	↓%3	↑%14	-	-	↑%13
Mart	1.945	2.064	3.092	2.739	2.030	3.746	15.616
	↑%21	↑%4	↓%3	↑%2	↑%41	↑%29	↑%13
Nisan	-	-	5.234	1.861	1.613	12.931	21.639
	-	-	↑%59	↓%21	↑%15	↑%338	↑%116

Kaynak: UNCTAD, International Trade and Commodities Research Study No. 69, 2020.

Dünyada üç büyük ekonomi tarafından gerçekleştirilen uluslararası ticaretin, Covid-19 sürecinde gereksinimi azami artış gösteren tıbbi ürünlere olan talebin karşılanmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu ürünlerin dış ticaretinde artış eğilimi, 2020 yılının Şubat ve Mart aylarında başlamış ve Nisan'da iki katına kadar çıkarak Covid-19'dan etkilenen ülkelerdeki ürün ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlamıştır. Çin'de 2020 yılının ilk iki ayında bu tıbbi ürünlere yönelik talep artışının ithalatta %47 oranında artışa neden olduğu görülmektedir. Bu talep, pandemiden henüz önemli ölçüde etkilenmemiş olan Avrupa ve ABD Devletleri ihracatında artışlarla karşılanmaktadır. Çin'in tıbbi ekipman ihracatında Nisan ayında çok büyük bir artış görülmektedir (%338) ve bu artışın özellikle koruyucu ekipman ihracatından kaynaklandığı açıklanmaktadır. ABD'de Nisan 2020'de tıbbi ürünlerin ithalatı %60 artarken ihracatın %20 azalması Covid-19 pandemisinden duyulan endişeyi işaret etmektedir (UNCTAD, 2020).

Tıbbi ürünler üzerindeki ithalat ve ihracat kısıtlamalarının gevşetilmesi nedeniyle, tıbbi ürünlerin fiyatında yükselme krizlerinin yaşanması ve küresel ihtiyaç seviyelerinin yükselmesi konusunda endişeler artmıştır ve gelecekte ne olacağı konusunda endişeler halen devam etmektedir. Bu konuda Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından ülkelerin kendi ihtiyacını karşılamak üzere gerekli tıbbi ürünleri kendilerinin üretmesi önerilmektedir. Böylece, Covid-19 sürecinde dış ticaret faaliyetlerinde gözlemlenen olumsuz sonuçlar üzerinde, ülkelerin karantina uygulamaları nedeniyle üretim ve talebin durgunlaşmasıyla birlikte tedarik zincirinin sağlıklı işleminin engellenmiş olmasının önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan dünyadaki birçok büyük şirketlerin küresel faaliyetlerinin ve üretim merkezlerinin Çin'de bulunması, Çin üretimindeki bir durgunluk nedeniyle zaten tedarik zincirinin kopmasını başlatmıştır. Salgının küreselleşmesiyle diğer ülkeler de etkilenmeye başlamıştır. Bu etkinin miktarı, diğer ülkelerdeki sektörlerin Çin'den gelen ürünlere olan bağımlılık düzeyine ve diğer ülkelerde yaşanan Covid-19 pandemisinin şiddetine göre değişiklik göstermiştir.

Dış ticaret faaliyetlerindeki sonuçlar üzerinde Covid-19'dan en olumsuz etkilerin görüleceği beklenen ülkeler arasında; Avrupa Birliği (15.6 milyar USD), ABD (5.8 milyar USD), Japonya (5.2 milyar USD), Güney Kore (3.8 milyar USD), Tayvan (2.6 milyar USD), Vietnam (2.3 milyar USD), Singapur (2.2 milyar USD), İngiltere (2.1 milyar USD), Meksika (1.7 milyar USD), Kanada (0.85 milyar USD), Türkiye (0.45 milyar USD), Hindistan (0.23 milyar USD) ve Endonezya (0.17 milyar USD) ilk sıralarda yer almaktadır (UNCTAD, 2020). Covid-19'un dış ticaret etkisi sıralamasının gösterildiği Grafik 1'de, dış ticarete olumsuzluklar yaşanması beklenen ülkeler sıralamasında dünyanın en gelişmiş ekonomilerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Grafik 1. COVID-19'un Dünya Dış Ticaretine Etkisi (Milyar \$) (UNCTAD, 2020)

Covid-19'un yayılmasını önlemek için mücadele sürecinde, ülkelerin ulaşım ağlarını çalışır durumda tutmasına ve dış ticaret akışını kolaylaştırmasına yardımcı olmak amacıyla UNCTAD ve beş BM bölgesel komisyonu tarafından bir proje başlatılmıştır. Adı: “ COVID-19'un Ardından Ulaştırma ve Ticarete Dayanıklılık Oluşturma Projesi” olan bu proje, özellikle uygulamaları vurgulamaktadır. Aynı zamanda, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de en az gelişmiş ülkelerde (LDC' lar) ülke yönetimleri tarafından BM rehberliği kullanılarak COVID-19 sonrası koşullara uyum sağlanmasının kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Bu projenin üç hedefi bulunmaktadır (IISD, 2020);

- Projenin ilk hedefi; temassız çözümler gibi iyi uygulamalara odaklanmaktır. Virüsü yaymadan mal akışını kolaylaştırarak, sınır ötesi tedarik zincirlerinde fiziksel temasın azaltılması amaçlanmaktadır.
- İkinci hedef; Covid-19'un bir sonucu olarak sınır ötesi ticaret ve nakliye operasyonlarının önündeki en üst düzeydeki engelleri ortadan kaldırmaya yöneliktir. Ulusal ticareti kolaylaştırma çalışmalarını güçlendirerek, gümrük işleyişini geliştirerek ve tarife dışı engelleri belirleyerek sınır kurumları arasındaki işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.
- Üçüncü hedef; bölgesel ve sektörel işbirliğini güçlendirerek ulaştırma, ticaret ve lojistik operasyonlarında işbirliğine dayalı çözümlerin uygulanmasını amaçlamaktadır.

Bu proje kapsamında, uluslararası transit koşullarının yanı sıra, bölgesel ve ulusal taşımacılık ağının önemli merkezleri için sektörel işbirliğinin sağlanmasına odaklanılmaktadır. Dış ticaret değerlerinin dengelenmesi ile dış ticaretle gerekli ürünlerin sağlanmasının kolaylaştırılmasına yönelik çalışılmaktadır.

2. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDE COVID-19 ETKİSİ

Türkiye’de Covid-19’un dış ticarete olan etkileri konusunda, salgın dünyada bu kadar yaygın olunca hayatın her alanında olduğu gibi ithalat ve ihracat faaliyetlerinde de olumsuz sonuçlara yol açtığı izlenmektedir. Uluslararası sınırların kapatıldığı, ülkeler arasında her türlü taşımacılık faaliyetlerinin yasaklandığı pandemi sürecinde, mal ticaretinde aksamalar olması, Covid-19 etkilerinin doğal seyri olarak görülmeyle birlikte, dış ticaretteki aksamaların maliyeti endişe verici görülmektedir.

İnsan sağlığı tehdit altında olduğunda konu her şeyden önde geldiği için, Türkiye’de ilk vakamın ortaya çıkmasından itibaren Sağlık Bakanlığı tarafından kısıtlamalar ve karantina tedbirleri alınmaya başlamıştır. Kısa süre sonra Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından Coronavirüs salgınının küresel boyutta yaygınlaşmaya başlayarak pandemi haline geldiğinin ilan edilmesiyle birlikte, karantina uygulamaları sıkılaştırılmış ve insanların toplu halde bulunmasını gerektiren tüm toplantılar, organizasyonlar, seminerler, konferanslar ertelenmiştir. Okullar hemen kapatılarak eğitim-öğretim faaliyetlerinin her kademesinde uzaktan eğitim modeline geçilmiştir. İşletmeler, resmi kurumlar ve bankalar mümkün olduğu kadar evden çalışma yöntemine başlamıştır. Temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli her türlü alışveriş için e-ticaret modeli tercih edilmiştir. Özel veya resmi tüm kurumların toplantılarında on-line teknoloji kullanılmaya başlamıştır. Şimdiye kadar hiç görülmediği kadar şiddetli ve riskli bir pandemi etkisinde bulunan bu süreçte, ulusal sınırların kapatılması, ülkeler arasında taşımacılık faaliyetlerinin yasaklanması ile birlikte Türkiye’de dış ticaret alanında bazı tedbirler ve değişiklikler başlatılmıştır.

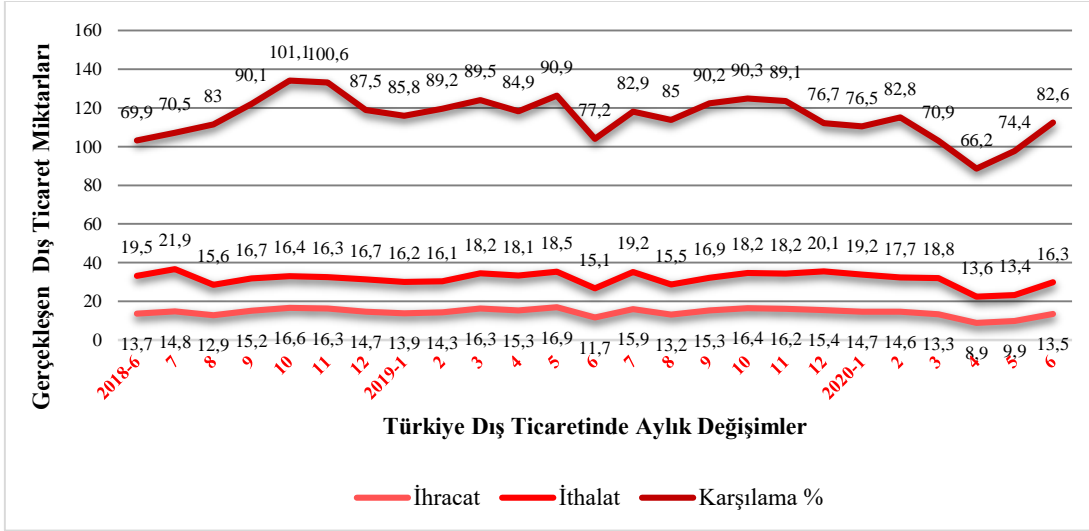
Covid-19 pandemisi ilan edildikten sonra Türkiye’de dış ticaret faaliyetlerinin yürütülmesi sürecinde alınan önlemlerin gelişimi (G.M. 2020);

- “Uluslararası sınırların kapatıldığı süreçte, gümrük işlemlerinde ilk olarak alınan tedbirlerden biri, başta Çin olmak üzere diğer ülkelerden yapılan ithalatlarda ürünlerin dezenfekte işleminden geçirildikten sonra yurda girişine izin verilmesi olmuştur. Çin’den ithal edilen ürünlerde beklemeden kaynaklanan ardiye maliyeti artışı oluşmaktadır.
- Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, diğer ülkelerden getirilen hayvanların, yolcu beraberinde veya ticari amaçlı ülkeye girişi yasaklanmıştır.
- İhraç edilmesi ön izne bağlı olan ürünler listesine; Kolonya, dezenfektan, koruyucu maske, gözlük ve kıyafetler, tıbbi steril malzemeleri gibi ürünler eklenmiştir.
- Covid-19 salgınıyla mücadele kapsamında kritik ürünlerin (cerrahi eldivenler, serum ve kan verme seti, damar içi kateterler, diğer tıbbi cihazlar) temininde gümrük işlemlerinin daha hızla yapılabilmesi için, eşyanın varış öncesi gümrükleme kolaylığından faydalandırılması sağlanmıştır.
- Kolonya ve dezenfektan üretiminde kullanılan alkoller, oksijen tedavisi, hava tedavisi, suni teneffüs veya diğer tedavi edici teneffüs cihazları ile çeşitli tıbbi maskeler ithalatında alınan ek Gümrük Vergisi kaldırılmıştır.
- Solunum cihazı (ventilatör), yapay akciğer cihazı (ecmo), yapay nefes borusu (kanül), solunum cihazına bağlantı yapılması (entübasyon) ve yoğun bakım monitörleri gibi ürünlerin ithali ön izne bağlanmıştır.
- Türkiye’ye gümrük kapılarından giriş yapan araçlar dezenfekte edilip sürücülerin Covid-19 kontrolleri yapılmaktadır,
- Covid-19 pandemisi yaşanan bölgelerden geçmek zorunda olan sürücüler 14 gün karantina süresine tabi tutulmadan Türkiye’ye giriş yapamamaktadır. Türkiye’den çıkış yapacak olan sürücüler de yine 14 gün karantina süresini geçirmeden ülke dışına çıkamamaktadır.
- Türkiye’ye Habur’dan giriş-çıkış yapılması konusunda; Kapı pandemi ilanından itibaren yolculara kapatılmıştır ve sadece ticaret geçişlerinin Covid-19 kontrol altında yapılmasına başlanmıştır,
- Diğer ülkelere ihracatlar, gümrük kapısı dışında belirlenen bir bölgede ve temassız olarak gerçekleştirilmektedir. Araçlarda konteyner ve sürücü değişimi yapılmaktadır.
- Bütün gümrükler ve limanlarda binalara insan alınmamakta ve gerekli evraklar dışarıda teslim alınmaktadır. Görevlilere maske ve eldiven zorunluluğu vardır.”

Covid-19 pandemisi etkisiyle Türkiye’nin dış ticareti üzerindeki değişimleri belirlemek amacıyla, Covid-19’dan önceki yıllarda ve pandemi başladıktan sonra gerçekleştirilen dış ticaret miktarları aylar itibariyle incelenmektedir (Grafik 2). Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı; 2020 yılı Şubat ayında %82,8 oranında iken Mart ayında %70,9’a düşmüş, Nisan ayında %66,2’ye düşmüştür ancak Mayıs ayında %74,4 oranıyla yükselme eğilimi

başlamıştır ve Haziran ayında %82,6 oranına ulaşmıştır. Türkiye'nin ihracatında pandemi etkisine bakıldığında; 2019 yılı Nisan'da 15,3 trilyon \$, Mayıs'ta 16,9 trilyon \$ ve 2020 yılı Ocak'ta 14,7 trilyon \$, Şubat'ta 14,6 trilyon \$ iken, pandemi etkisiyle 2020 yılı Mart'ta 13,3 trilyon \$'a Nisan'da 8,9 trilyon \$ ve Mayıs'ta 9,9 trilyon \$'a düşmüştür. Bu sonuçlar ihracatta son üç yılın en düşük değerlerinin yaşandığını göstermektedir.

Pandemi etkisiyle Türkiye'nin ithalat miktarlarında yaşanan değişime bakıldığında; 2019 yılı Nisan'da 18,1 trilyon \$, Mayıs'ta 18,5 trilyon \$ ve 2020 yılı Ocak'ta 19,2 trilyon \$, Şubat'ta 17,7 trilyon \$ olarak pandeminin başlamasının etkisiyle özellikle Çin'den ithalatın azalmasına bağlı olarak düşüş başladığı görülmektedir. Ardından pandeminin dünyada hızla yayılmasıyla birlikte dünya ithalatı 2020 yılı Nisan ayında 13,6 trilyon \$ ve Mayıs'ta 13,4 trilyon \$'a düşerek yine son üç yılın en düşük değerlerinin yaşandığı görülmektedir.

Grafik 2. Türkiye'de Dış Ticaret Aylık Karşılaştırılması (Trilyon \$), (TÜİK, 2020)

Bu genel dış ticaret sonuçları üzerinde Türkiye'nin ithalat ve ihracat faaliyetlerinde Covid-19 pandemisinin etkileri açıkça izlenmektedir. Ancak 2020 yılının Haziran ayından itibaren ihracatın 13,5 trilyon \$'a yükselerek 2018 yılının aynı dönemdeki düzeyini hem de 2020 yılı Mart ayındaki düzeyini yakaladığı ve yükselme eğiliminin başlatıldığı görülmektedir.

Gelecekte durumun ne olacağına sadece pandeminin seyrine bağlı olacağı, ikinci ve üçüncü dalgaların yaşanması halinde düşme trendine geri dönebileceği, dolayısıyla bu ihtimalin göz önünde bulundurularak kısıtlamaların gevşetildiği sürecin iyi kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Dünyada Covid-19 aşısının henüz bulunmamış olması ve bazı ülkelerde toplumların salgından korunma çarelerinin ciddiyetine tam olarak uyum sağlayamamaları veya karantina koşullarının ülke yönetimleri tarafından yeterince denetlenmemesi gibi nedenlerle gelecekte ikinci veya üçüncü dalga ile karşılaşılması ihtimalinde bazı ülkelerde aynı sorunların tekrar yaşanmasının kaçınılmaz olacağı açıktır.

Dünyada Coronavirüs salgınının başladığı 2020 yılının Ocak ayı ile Türkiye'de başlayan Mart ayı dahil olmak üzere Ocak-Haziran 2020 döneminde, Türkiye'nin dış ticaret faaliyetlerine bölgelere göre bakıldığında; en fazla dış ticareti olan bölgenin Avrupa Birliği olduğu görülmektedir (Tablo 3). Türkiye, dünyadaki diğer ülkeler kadar Çin'deki üretimin durmasından veya azalmasından etkilenmemekle birlikte, dış ticaretinin daha büyük kısmının AB ülkeleri ile olması nedeniyle bu bölgede yaşanan pandemi etkilerinin Türkiye açısından daha olumsuz etkileri olacağı ihtimali varsayılmaktadır.

Pandemi etkisiyle Türkiye'nin farklı ülke gruplarına olan ihracat değişimleri incelendiğinde; 2020 yılı Ocak-Haziran ayları arasındaki dönemde 2019 yılının aynı dönemine göre, Kuzey Amerika ve Diğer Afrika dışındaki bütün bölgelerle olan ihracatının değişim yüzdeleri olumsuz oranlarda olduğu görülmektedir. Ancak bütün bölgeler arasında en yüksek olumsuz değişim olanlar sırasıyla, Orta Amerika ve Karayipler Bölgesi (-%25,3), Avrupa Birliği Bölgesi (-%20,4) ve Kuzey Afrika Bölgesi (-%19,6) olmuştur. 2019 yılının aynı döneminde Avrupa Birliği'ne yapılan ihracat tutarı 38.723 milyon \$ iken, 2020 yılının aynı döneminde 30.805 milyon \$'a düşmüştür. Yakın Asya ve Ortadoğu bölgesine yapılan ihracat tutarı 16.885 milyon \$ iken, 2020 yılının aynı döneminde 14.265 milyon \$'a düşmüş ve diğer Avrupa ülkelerine yapılan ihracat tutarı 11.062 milyon \$ iken, 2020 yılının aynı döneminde 10.273 milyon \$'a düşmüştür. Türkiye'nin ihracat toplamındaki yüzde oranı %5,5 olarak en düşük yüzdeler arasında bulunan Kuzey Amerika bölgesi ile yüzde oranı %3,1 olan Diğer Afrika bölgesi ülkelere ihracatın 2020 yılında artış gösterdiği izlenmektedir.

Tablo 3. Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı ve İthalatı (Milyon \$)

Ülke Grupları	İHRACAT / OCAK - HAZİRAN					İTHALAT / OCAK - HAZİRAN				
	2019	%	2020	%	Değişim %	2019	%	2020	%	Değişim %
Avrupa Birliği (28)	38.723	43.8	30.805	41.1	-20.4	32.934	32.2	31.343	31.7	-4.8
Diğer Avrupa Ülkeleri	11.062	12.5	10.273	13.7	-7.1	17.342	17.0	15.343	15.5	-11.5
Kuzey Afrika	5.374	6.1	4.321	5.8	-19.6	1.962	1.9	1.942	2.0	-1.0
Diğer Afrika	2.803	3.1	2.839	3.8	1.3	1.076	1.1	1.446	1.5	34.4
Kuzey Amerika	4.836	5.5	5.104	6.8	5.5	6.440	6.3	6.639	6.7	3.1
Orta Amerika ve Karayipler	879	1.0	657	0.9	-25.3	398	0.4	525	0.5	32.0
Güney Amerika	907	1.0	801	1.1	-11.7	2.788	2.7	3.007	3.0	7.9
Yakın Asya ve Ortadoğu	16.885	19.1	14.265	19.0	-15.5	8.488	8.3	8.523	8.6	0.4
Diğer Asya	6.398	7.2	5.504	7.3	-14.0	23.031	22.5	22.884	23.1	-0.6
Avustralya ve Yeni Zelanda	367	0.4	334	0.4	-9.1	538	0.5	164	0.2	-69.6
Diğer Ülke ve Bölgeler	129	0.1	117	0.2	-9.8	7.153	7.0	7.078	7.2	-1.1
İhracat/İthalat Toplamı	88.364	100	75.021	100	-15.1	102.152	100	98.895	100	-3.2

Kaynak: TÜİK, Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret, 2020

Pandemi etkisiyle Türkiye'nin farklı ülke gruplarından ithalat değişimlerine bakıldığında; İthalatta 2020 yılı Ocak-Haziran ayları arasındaki dönemde 2019 yılının aynı dönemine göre, Avustralya ve Yeni Zelanda Bölgesi'nden ithalatın değişim yüzdesi -%69,6 oranında düşüş göstermiştir. Bu durum, 2019 yılında 538 milyon \$ olan ithalatın 2020 yılında 164 milyon \$'a düşmesindedir ve Avustralya & Yeni Zelanda bölgesi Türkiye'nin en az ithalat yaptığı bölgeler arasındadır. Buna karşılık, Orta Amerika ve Karayipler Bölgesi'nden %32 ve Diğer Afrika Ülkelerinden %34,4 oranlarında değişim yüzdesi artışı izlenmektedir. Ancak bu bölgeler de Türkiye'nin toplam ithalatında en az miktarların bulunduğu bölgelerdir. En yüksek miktarda ithalat yapılan ülke grupları arasında birinci sırada yer alan Avrupa Birliği'nden 2019 yılında 32.934 milyon \$ ithalat yapılıyorken 2020 yılında bu rakam 31.343 milyon \$'a düşmüştür. İthalatta ikinci sırada bulunan Diğer Asya Bölgesi'nden ithalat ise 2019 yılında 23.031 milyon \$ iken 2020 yılında 22.884 milyon \$'a düşmüştür.

Türkiye dış ticaretinde, ihracatının önemli bir kısmının AB, Yakın Asya ve Ortadoğu ile Diğer Avrupa Ülkeleri'ne yapıldığı, ithalatının ise yine AB, Diğer Avrupa Ülkeleri ve Diğer Asya ülkeleri gruplarından yapıldığı düşünülürse bu bölgelerde pandemi etkilerinin beklenenden

uzun sürmesi halinde yeni çareler üretilmesinin en önemli adım olacağı beklenmektedir. Türkiye'nin dış ticaret faaliyetleri üzerinde Covid-19 etkisiyle karşılaşılan değişimlere ülkeler itibarıyla bakıldığında; 2020 yılının Ocak – Haziran döneminde geçen yılın aynı dönemine göre değişim yüzdelerinin, ihracatta ABD ve Rusya hariç, ithalatta ise Çin, Irak, ABD ve Almanya hariç diğer bütün ülkelerde negatif oranlarda gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde değişim yüzdelerinin en fazla düşüş gösterdiği ülkeler; ihracatta İspanya (-%34,2), Hindistan (-%29,2), İtalya (-%26,7) ve Fransa (-%24,4) olmuştur, ithalatta ise Rusya (-%19,0), İtalya (-%13,8) ve Fransa (-%10) olmuştur (Tablo 5). Bu düşüş oranlarının fazla olmasının en önemli nedeninin, bu ülkelerde Covid-19 pandemisinin çok daha şiddetle devam etmiş olduğu anlaşılmaktadır.

2020 yılının Ocak ve Haziran ayları arasında, Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkenin Çin olduğu görülmektedir. 2020 döneminde ithalatta ilk sırayı Çin almıştır. Bu dönemde, Çin'den yapılan ithalatın 10.376 milyon \$ olduğu ve ikinci sırada 9.113 milyon \$ ile Almanya'nın bulunduğu görülmektedir. Aynı dönemde en fazla ihracat yapılan ülkenin 7.102 milyon \$ ile Almanya olduğu ve ikinci sırada 4.619 milyon \$ ile ABD olduğu görülmektedir. Türkiye dış ticaretinde 2020 yılının Haziran ayına gelindiğinde ihracatta ilk sırayı Almanya alırken ithalatta ilk sırayı Çin almaktadır. Almanya'ya Haziran 2020'de yapılan ihracat 1.290 milyon \$ olurken, bu ülkeyi 1.012 milyon \$ ile Birleşik Krallık takip etmektedir. Haziran ayında Çin'den yapılan ithalat 1.935 milyon \$ olurken, onu 1.527 milyon \$ ile Almanya izlemektedir.

Tablo 4. En Çok İhracat ve İthalat Yapılan 10 Ülke, 2019 ve 2020 (Milyon \$)

ÜLKELER	HAZİRAN					OCAK – HAZİRAN DÖNEMİ				
	2019		2020		Değişim %	2019		2020		Değişim %
	Değer	Pay%	Değer	Pay%		Değer	Pay	Değer	Pay	
İHRACAT	11.635	100,0	13.462	100,0	15,7	88.364	100	75.021	100	-15,1
Almanya	1.149	9,9	1.290	9,6	12,3	8.305	9,4	7.102	9,5	-14,5
Birleşik	708	6,1	1.012	7,5	42,8	5.194	5,9	4.455	5,9	-14,2
ABD	519	4,5	790	5,9	52,1	4.333	4,9	4.619	6,2	6,6
Irak	599	5,1	701	5,2	17,1	4.710	5,3	4.074	5,4	-13,5
İtalya	645	5,5	628	4,7	-2,7	4.915	5,6	3.602	4,8	-26,7
Fransa	656	5,6	602	4,5	-8,4	4.024	4,6	3.041	4,1	-24,4
İspanya	487	4,2	461	3,4	-5,3	4.240	4,8	2.790	3,7	-34,2
İsrail	232	2,0	392	2,9	68,5	2.132	2,4	1.944	2,8	-2,5
Rusya Fed.	292	2,5	391	2,9	34,1	1.863	2,1	1.862	2,6	4,4
Hollanda	493	4,2	323	2,9	-20,8	2.695	3,0	2.695	3,2	-10,4
İTHALAT	15.064	100,0	16.308	100,0	8,3	102.152	100	98.895	100	-3,2
Çin	1.347	8,9	1.934	11,9	43,6	8.882	8,7	10.376	10	16,8
Almanya	1.329	8,8	1.527	9,4	14,9	9.019	8,8	9.113	9	1,0
Rusya Fed.	1.575	10,5	1.183	7,3	-24,8	10.784	10,6	8.731	8	-19,0
Irak	162	1,1	907	5,6	459,3	435	0,4	3.307	3	659,7
ABD	1.015	6,7	779	4,8	-23,3	5.695	5,6	6.061	6	6,4
İtalya	725	4,8	677	4,1	-6,6	4.472	4,4	3.856	3	-13,8
BAE	379	2,5	586	3,6	54,9	2.288	2,2	2.184	2	-4,5
Fransa	490	3,2	497	3,0	1,6	3.227	3,2	2.905	2	-10,0
Brezilya	253	1,7	425	2,6	67,5	1.349	1,3	1.735	1	28,6
Hindistan	430	2,9	389	2,4	-9,5	3.248	3,2	2.300	2	-29,2

Kaynak: TÜİK, İhracat ve İthalat Yapılan Ülkeler, Haziran 2020.

Türkiye'nin dış ticaret faaliyetleri üzerinde Covid-19 etkisiyle karşılaşılan değişimler sektörler itibarıyla, 2020 yılında 2019'a kıyasla değişim yaşanan sektörler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar izlenmektedir (Voyvoda ve Yeldan, 2020);

- En yüksek düşme oranlarının yaşandığı sektörlerin; konaklama ve yiyecek hizmetleri (- %61,6), turizm (- %61,6) ve hava yolu taşımacılığı (- %61,06) sektörleri olduğu belirlenmektedir.
- İnşaat (- %47,77) ve demir-çelik (- %41,96) ve çimento sanayi (- %39,58) sektörleri en olumsuz etkilerin yaşandığı sektörler arasında ikinci sıradadır.
- Diğer sektörler olarak; finansal hizmetler (- %20,35); profesyonel hizmetler (- %28,36); posta ve kurye hizmetleri (- %32,73); ulaştırma (- %26,26); kimya sanayi (- %24,78), petrol ürünleri (- %26,26); Madencilik (- %29,77) ve Tekstil, giyim (- %26,26) oranlarında azalma görülmüştür.
- Tarım sektörü - %6,96 oranıyla en az düşme oranına sahiptir.
- Gıda ürünleri sektörü ise %5,88 oranında artış ile pozitif etki görülen sektördür.

Covid-19 pandemisinden korunmaya yönelik önlemlerin etkisiyle ihracat gelirlerinde %27,8'lik bir azalma yaşanacağı ve ithalat talebinde de %29,5 oranında bir gerileme yaşanacağı açıklanmaktadır (Voyvoda ve Yeldan, 2020). Ayrıca, farklı sektörlerde yaşanması muhtemel şokların değerlendirildiği diğer senaryolarda; Covid-19'un şiddetine ve sürecine bağlı olarak uygulanan tedbirlerin etkisiyle ihracat miktarının %80 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Grafikte değerlendirilen sektörlerden başka, pandemi sürecinde alışveriş olanaklarının kısıtlanması nedeniyle tekstil, petrol, elektronik, otomobil, mobilya, perakende ve taşımacılık sektörlerinde ihracat faaliyetlerinde %30 azalma olacağı beklenmektedir. Diğer taraftan, bütün sektörlerde genel olarak düşüş eğilimi yaşanmasına karşılık, Covid-19 vakalarının artmasına bağlı olarak tedavide kullanımı azami artış gösteren temel tıbbi ürünlere olan talebin %20 oranında artacağı ve temel gıda ürünlerine talebin %13 artacağı varsayılmaktadır (Taymaz, 2020). Fitsch (2020) tarafından açıklanan tahminlerde, ihracat talebinin %40 oranında gerileyeceği varsayılmaktadır. IMF'nin Nisan Dünya Ekonomik Görünümü raporunda (2020), dünya ticaretinde Covid-19 etkisiyle yaşanacak daralmanın %3.7 oranında olmasına karşılık, Türkiye'de beklenen daralmanın %5 oranında olacağı varsayılmaktadır.

Türkiye'nin 2023 ihracat hedeflerine ulaşabilmesi için, pandemi tedavisinde kullanılması gerekli olan tıbbi ürünlere olan ihtiyacın azami artışı karşısında bu ürünlerin temin edilmesi amacıyla üretim yöntemlerinin yenilenmesi büyük önem arz etmektedir. Türkiye'de tıbbi cihaz üretiminin artırılması politikaları Covid-19 süreci ile yakından ilgilidir. Bu kapsamda, Türkiye'nin ihtiyacına yönelik yüksek teknoloji ürünlerin üretiminin artmasını destekleyici çalışmalar yapılmıştır (TOBB, 2020). Covid-19 krizinin küreselleşmesiyle birlikte tüm ülkeler açısından, hem ithalat ve ihracatın giderek daha fazla düşmesi, hem de küresel boyutta toplam talebin azalması yoluyla, gelecekte krizin giderek daha fazla yaygınlaşması beklenmektedir. Büyük ihtimalle ikinci ve üçüncü dalgaların yaşanması ile birlikte, dış ticarete düzelme eğilimi başlayan alanlarda yeniden negatif yüzdelerle geçileceği tahmin edilmektedir. Eşi görülmemiş bir küresel sağlık krizi içinde, artan vaka sayılarına ve hayatını kaybeden insan sayılarının açıklanmasının günlük olarak takip edilmesine, uzaktan eğitime, on-line çalışmaya ve e-ticaret kullanmaya hızla uyum sağlandığı ancak Covid-19'dan korunmanın ve tedavinin halen tam olarak sağlanamadığı izlenmektedir.

Genel olarak ülkeler tarafından dış ticaretin devam ettirilmesi için öncelikle uluslararası işbirliği yapılması önerilmektedir. Önce ulusal, sonra bölgesel ve son olarak uluslararası işbirliğinin gerekliliği ve Covid-19'a dair öneriler açıklanmıştır (OECD, 2020);

- Ticaretle ilgili politika eylemleri ve niyetleri konusunda şeffaflığı artırarak ticarete ve küresel piyasalara olan güveni artırmak,

- Özellikle Covid-19'dan korunma, teşhis ve tedavisinde kullanılacak tıbbi malzemeler ile temel ihtiyaç maddeleri (gıda gibi) için tedarik zincirlerinin devam etmesini sağlamak,
- Pandemiden korunma konusunda dış ticaret kısıtlamalarında gereksiz engeller uygulayarak işleri kolaylaştırmak yerine zorlaştırmaktan sakınmak,
- Krizin ortasında bile, acilin ötesinde düşünmek,
- Ülke yönetimleri tarafından sağlanacak desteklerin, ülke çıkarlarını sağlamanın yanı sıra toplumsal yararlaraya yönelik ve gelecekte daha fazla ekonomik sorunlara dönüşmekten kaçınacak şekilde sunmak.
- Dünyada temel ihtiyaçların karşılanması kapsamında, talebi artan sektörler için, Covid-19'un etkilerinin daha az yaşandığı ülkeler ile ülkemiz arasında ithalat ve ihracatın tercih edilmesine yönelik uygulamaların başlatılması önerilmektedir.

SONUÇ

Dünyada Covid-19'un küresel kriz haline geldiği süreçte, her geçen gün hayatını kaybeden insanların sayıları artarken ve hastalananların sayısı hızla yükselirken, ülkeler en önemli konu olan insan sağlığını tehdit eden pandemi ile mücadele ederken, aynı zamanda salgının yarattığı ekonomik sonuçları da en aza indirmeye çalışmaktadır. Covid-19'a karşı alınan tedbirlere bağlı olarak uygulanan kısıtlamalardan en olumsuz etkilenen sektörler arasında bulunan taşımacılıkla ilgili dış ticaret faaliyetlerinde karşılaşılan değişimler ülkelere ve bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında önce Covid-19'un dünyada bazı ekonomilerin ithalat ve ihracatı üzerindeki etkiler değerlendirilmiştir. Bu analizlere göre;

- Çin'in ithalatının devamlı düştüğü, ihracatının da Nisan ayında arttığı ve düzleşme trendinin uzun vadeli olmadığı, ancak pandeminin etkisiyle ilk aylarda düşme oranlarının daha fazla olduğu görülmektedir.
- Japonya'da pandeminin geç ortaya çıkması nedeniyle, ilk aylarda diğer ülkelerdeki kısıtlamalardan kaynaklanan düşüş oranlarından sonra, Mayıs 2020'de ihracatın %26 ve ithalatın %21 oranlarında düşüş gösterdiği gösterilmektedir.
- AB'de Nisan ve Mayıs verileri henüz açıklanmamıştır ancak önceki aylarda aşırı düşüş eğiliminin başladığı açıkça görülmektedir.
- ABD'de Mayıs verileri henüz açıklanmamıştır ancak bu ülkede de pandemi etkisinin çok şiddetli olması nedeniyle başlayan düşüş eğiliminin Nisan ayında oldukça artış gösterdiği görülmektedir.
- Bölge içi ticaretin Doğu Asya ve Pasifik Bölgelerindeki ülkeler için çok daha düşük bir orana düşmüş görüldüğü, Avrupa Birliği için genel ticaretle benzer bir hızla azaldığı ve ABD'de çok daha güçlü bir düşüş (ihracat %42 ve ithalat %46) gerçekleştiği görülmektedir.

Bölge içi ticaret bazı aylarda yükselmekle birlikte sonradan düşme eğilimine geçildiği ve düşüş yüzdelerinin daha yüksek oranda gerçekleştiği izlenmektedir. Pandemi etkisiyle uygulanan kısıtlamaların esnekliğine göre dış ticaret trendinin değiştiği anlaşılmaktadır.

Dış ticaret faaliyetlerinde bölgesel olarak yapılan değerlendirmelerde, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde pandeminin başladığı 2020 yılının ilk çeyreğinde düşüş eğilimi görülmektedir. 2020 yılının Nisan ayından itibaren ikinci çeyrekte çok daha yüksek oranlarda düşüşle devam etmiştir. 2020 yılının 2. çeyreğinde, pandeminin yayılımının daha hızlı olduğu gelişmiş ülkelerde dış ticaret faaliyetlerindeki düşme oranları gelişmekte olan

ülkelere kıyasla daha yüksek oranlardadır. Bu değişim üzerinde ülkelerin korunma amacıyla sınırlarının kapatılmasının büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Yapılan bu analiz sonucunda;

- Gelişmiş ülkeler grubunda 2020 1.çeyrek döneminde önceki yılın aynı dönemine göre ithalat %6 ve ihracat %3 oranlarında düşme trendine girilmiştir. Bu oranlar 2020 2. Çeyrek döneminde ithalatta %10 ve ihracatta %14 oranlarında düşme ile devam etmiştir.
- Gelişmekte olan ülkeler grubunda ise, 2020 1.çeyrek döneminde önceki yılın aynı dönemine göre ithalat %2 ve ihracat %7 oranlarında düşme trendine girmiştir. Bu oranlar 2020 2. Çeyrek döneminde ithalatta %19 ve ihracatta %18 oranlarında düşme ile devam etmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından ihracattaki düşüşler diğer ülkelerin azalan talebine bağlı iken, ithalattaki düşüşler aynı zamanda döviz kuru, borç ve pandemi ile ilgili endişelere de bağlı olduğu düşünülmektedir.

Dünya dış ticaretinde yaşanan bu etkilerle bağlantılı olarak Türkiye dış ticareti üzerinde karşılaşılan değişimler incelenmiştir. Bu analizlerle elde edilen bulgular;

- Türkiye’de ihracatın ithalatı karşılama oranı; 2020 yılı Şubat ayında %82,8 oranında iken Mart ayında %70,9’a düşmüş, Nisan ayında %66,2’ye düşmüştür ancak Mayıs ayında %74,4 oranıyla yükselme eğilimi başlamıştır ve Haziran ayında %82,6 oranına ulaşmıştır.
- Türkiye’nin ihracatında pandemi etkisine bakıldığında; 2019 yılı Nisan’da 15,3 trilyon \$, Mayıs’ta 16,9 trilyon \$ ve 2020 yılı Ocak’ta 14,7 trilyon \$, Şubat’ta 14,6 trilyon \$ iken, pandemi etkisiyle 2020 yılı Mart’ta 13,3 trilyon \$’a Nisan’da 8,9 trilyon \$ ve Mayıs’ta 9,9 trilyon \$’a düşmüştür. Bu sonuçlar ihracatta son üç yılın en düşük değerlerinin yaşandığını göstermektedir.
- Pandemi etkisiyle Türkiye’nin ithalat miktarlarında yaşanan değişime bakıldığında; 2019 yılı Nisan’da 18,1 trilyon \$, Mayıs’ta 18,5 trilyon \$ ve 2020 yılı Ocak’ta 19,2 trilyon \$, Şubat’ta 17,7 trilyon \$ olarak pandeminin başlamasının etkisiyle özellikle Çin’den ithalatın azalmasına bağlı olarak düşüş başladığı görülmektedir.

Pandemi etkisiyle Türkiye’nin farklı ülke gruplarına olan ithalat ve ihracat değişimleri ile ilgili analizlerden elde edilen bulgulara bağlı olarak,

- Türkiye dış ticaretinde, ihracatının önemli bir kısmının AB, Yakın Asya ve Ortadoğu ile Diğer Avrupa Ülkeleri’ne yapıldığı görülmektedir,
- İthalatının ise yine AB, Diğer Avrupa Ülkeleri ve Diğer Asya ülkeleri gruplarından yapıldığı görülmektedir,
- Bu bölgelerde pandemi etkilerinin beklenenden uzun sürmesi halinde yeni çareler üretilmesinin en önemli adım olacağı öngörülmektedir.
- Türkiye dış ticaretinde, ihracatının önemli bir kısmının AB, Yakın Asya ve Ortadoğu ile Diğer Avrupa Ülkeleri’ne yapıldığı, ithalatının ise yine AB, Diğer Avrupa Ülkeleri ve Diğer Asya ülkeleri gruplarından yapıldığı düşünülürse bu bölgelerde pandemi etkilerinin beklenenden uzun sürmesi halinde yeni çareler üretilmesinin en önemli adım olacağı beklenmektedir.

Covid-19 pandemisinden korunmaya yönelik önlemlerin etkisiyle ihracat gelirlerinde %27,8’lik bir azalma yaşanacağı ve ithalat talebinde de %29,5 oranında bir gerileme yaşanması beklenmektedir. Farklı sektörlerde yaşanması muhtemel şokların değerlendirildiği farklı

senaryolarda, Covid-19'un şiddetine ve sürecine bağlı olarak uygulanan tedbirlerin etkisiyle ihracat miktarının %80 oranında azalacağı tahmin edilmektedir.

Günümüzde halen devam etmekte olan pandemi sürecinin etkilerinin, uygulanan kısıtlamaların tekrar yapılması veya kaldırılmasına bağlı olarak, pandemi başlangıcında olduğu gibi etkilerinin de yaşanmaya devam edeceği görülmektedir. Alınan tüm önlemlere ve aşı uygulamalarının dünya çapında olduğu gibi ülkemizde de hızla uygulanmasına karşılık Covid-19 etkisinin henüz tamamen yok edilemediği düşünülürse, geleceğe dair beklentilerin çok olumlu olamayacağı açıkça gözlemlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Buchholz, Casey, (2020) The Coronavirus and Carceral Capitalism Developing Economics, <https://developingeconomics.org/2020/04/11/>, (Erişim: 19 Nisan 2020).
- Fitsch Solutions (2020) Turkey's Macroeconomic Outlook: Covid-19 to Exacerbate Key Structural Challenges, 13 May 2020.
- G.M. Gümrük Müdürlüğü, <https://gumrukudurlugu.tr/>, (Erişim: 11.04.2020)
- IISD, (International Institute for Sustainable Development), SDG (Sustainable Development Goals) Bilgi Merkezi, UNCTAD (United Nations Conference On Trade And Development) , Beş BM (Birleşmiş Milletler) Bölgesel Komisyonu, COVID-19'un Ardından Ulaştırma ve Ticarete Dayanıklılık Oluşturma Projesini Başlattı, 02 Haziran 2020, <https://sdg.iisd.org/news/UNCTAD/>, (Erişim Tarihi: 23.08.2020)
- IMF, (International Monetary Fund), (2020) World Economic Outlook, Washington DC.
- OECD, (The Organization for Economic Co- Operation and Development), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, (2020), " Covid-19 and International Trade Issues and Actions", <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/>, (Erişim Tarihi: 20.09.2020).
- Taymaz, Erol (2020) Covid-19 Tedbirlerinin Türkiye Ekonomisine Etkisi ve Çözüm Önerileri, Bilim Akademisi: Sarkaç, s: 9, <https://sarkac.org/2020/04/>, (Erişim Tarihi: 20.08.2020).
- S.B.B., Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2020), <http://www.sbb.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 18.08.2020).
- S.B.B. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020) Türkiye Ekonomisinde Haftalık Gelişmeler ve Genel Görünüm, Mayıs 15
- T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020, <https://www.titck.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020)
- TOBB, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (2020), Medikal Meclisi, Covid-19'un Sektöre Etkilerini Değerlendirdi, <https://www.tobb.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020)
- TÜİK, (2020), Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020)
- Ugarteche, Oscar and Alfredo Ocampo (2020) Covid-19: The Beginning of the Domino Effect Obelo Tartışma Metni, http://covid19_domino_effect.pdf, (Erişim: 25 Nisan 2020).
- UNCTAD, United Nations Conference On Trade And Development, (2020), Deep Regional Integration and Non-Tariff Measures: A Methodology for Data Analysis, Policy Issues in International Trade and Commodities Research Study Series No. 69, <https://UNCTAD.org/pdf>, (Erişim Tarihi: 23.09.2020).

- UNCTAD, United Nations Conference On Trade And Development, (2020), Global Trade Update, June 2020, COVID-19 Causes International Trade to Collapse, <https://UNCTAD.org/en.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.08.2020).
- UNCTAD, United Nations Conference On Trade And Development, (2020), The Trade Impact of Voluntary Sustainability Standards: A Review of Empirical Evidence, UNCTAD Research Paper, Niematallah E.A. Elamin and Santiago Fernandez de Cordoba, No.55; UNCTAD, Trade Analysis Branch Division on International Trade and Commodities, <https://UNCTAD/ser.rp/2020/9>, (Erişim Tarihi: 18.09.2020)
- Voyvoda, E. ve Yeldan, E., Mayıs (2020), Covid-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi, Tübitak – SOBAG tarafından 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı çerçevesinde duyurulan 120K541 no’lu COVID-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Beşeri ve Ekonomik Etkileri, Sorunlar ve Çözümler konulu Proje kapsamında düzenlenmiştir.
- Weber, Axel (2020), US is the Prime Market for Investment in 2020, UBS Chairman, 13.07.2020.